

VISIÓ DIGITAL

La terra trema (1948), Luchino Visconti

Miquel Alenyà

Segon llargmetratge de Luchino Visconti (1906-1976), pensat inicialment com a primer episodi d'una trilogia dedicada als treballadors de la mar, la mineria i el camp. El guió, d'Antonio Pietrangeli i L. Visconti, desplega un argument de L. Visconti, inspirat lliurement en la novel·la *I malavoglia* (1881), de Giovanni Verga (1840-1922), reconegut escriptor realista sicilià. Se roda en escenaris naturals d'Acì Trezza i els voltants, entre novembre de 1947 i maig de 1948. Al Festival de Venècia és nominat al Lleó d'Or i guanya el Premi del Jurat Internacional. Produït per Salvo D'Angelo per a Universalia Films, es projecta per primera vegada en públic el 18-8-1948 (Festival de Venècia).

L'acció dramàtica té lloc en el petit port pesquer d'Acì Trezza, del municipi d'Acì Castello, província de Catània (Sicília), situat a la costa oriental de l'illa, a la Mar Jònica. Alguns episodis tenen lloc als voltants de la localitat, com ara Cannizzaro. L'acció abasta aproximadament del gener al desembre de 1947. La família Valastro, de pescadors per tradició immemorial, després de la mort accidental a la mar del pare, Sebastiano Valastro, fa poc més d'un any, resta formada per 10 membres²: la mare, Maria Pellegrino (Micale), els fills Antonio "Ntonio", Mara, Lucia, Nicola "Cola", Giovanni "Vanni", Alfio, Lia i Giuseppina, i l'avi matern, que per raons d'edat és el que cobra les vendes de les captures i reparteix els diners³. Ntonio (Arcidiacono), el major dels germans, de 23 anys, és el patró de la barca en substitució del pare i fa les funcions de líder de la família. Durant el servei militar a la Marina va visitar localitats considerades importants, com Bari, Tarento, La Spezia, etc., per la qual cosa gaudeix de gran prestigi personal al poble. Com a pescador és fort, hàbil i competent. Treballen a la barca (de vela llatina i sis remes) els quatre germans (Alfio com a auxiliar), l'avi i quatre pescadors assignats pels armadors de la embarcació, els majoristes de la societat Cíclope. Habitualment fan part de la tripulació vuit persones (sis remers de força, una de maniobra i el timoner) més algun nin com a auxiliar. Les barques petites, o de ribera, d'un sol tripulant, dos remes i làmpada, no s'allunyen de la platja. Les grans s'allunyen considerablement i, fins i tot, surten de la badia a la recerca de bancs de pesca profunds. La jornada a la mar comença a la posta del sol i es perllonga fins a l'alba. Pesquen amb xarxes i potents llums de carbur o acetilè. Les captures es venen a la companyia majorista, representada per Lorenzo, Raimondo i Nino i integrada, a més, per Michele Fichera, Pandolla, Santo i altres. Les transaccions tenen lloc a l'alba, sobre la platja, mitjançant preus variables, però sempre ínfims, atesa la força de negociació dels compradors.

El film suma drama, drama social, crònica social i econòmica i història d'amor. El guió crea una història familiar, base del relat, per construir una descripció documentalista, rica en detalls, realista i verista, d'uns fets que contempla des d'una distància suficient per no implicar-s'hi més del compte, per tal que la narració

sigui atractiva sense deixar de ser objectiva i creïble. Presenta una realitat estilitzada i exagerada, que la fa més comprensible i commovedora. El seu realisme no és estricte i absolut: incorpora components poètics i lírics. Emmarca la realitat en un context força formalista: crea una dramaturgia que evoca la solemnitat de la tragèdia grega (sortida en grup de les barques a la mar, mercat del peix...), presenta composicions que respiren sentit èpic i transcendent i fa ús d'una estètica de bellesa idealitzada i fantàstica. La suma d'elements diversos, fins i tot contradictoris (realisme i formalisme), es resol mitjançant una combinació que crea contrastos inquietants sense rompre la unitat narrativa. Envoltada els fets en una atmosfera nostàlgica i trista, que determina l'esperit malenconiós del film, que se manté fins que aquest resta abruptament suspès mitjançant imatges de sentit ambigu, interpretació oberta i, sobretot, no concloents. A més, explora amb acidesa els costos de la derrota, elevats i ben amargs, tàcitament suavitzats per la convicció que el futur mai no pot ser vençut per un present anacrònic i inhumà. En alguns casos, la derrota pot implicar el triomf de la dignitat i el desvetllament de la consciència.

El film explica, de forma senzilla (com un conte), la història d'una iniciativa empresarial arriscada. No formula un al·legat comunista ni una lliçó de marxisme. No fa retòrica populista, excepte unes paraules inicials poc rellevants. No hi ha afany didàctic o proselitista. Narra la realitat d'un poble de pescadors, les seves fatigues, ambicions, ignorància, tradicions i misèries. Exposa la història d'una família (de ficció) emblemàtica d'aquest poble. Explica una història destinada a posar de manifest una realitat anacrònica. Combina realisme, formalisme estètic, escenificació ampul·losa i concepcions èpiques, en un conjunt que només Visconti és capaç de cuinar amb encert.

Les interpretacions corren a càrrec de residents. Les germanes Mara i Lucia (Nelluccia i Agnese Giammona) són filles del propietari d'un petit restaurant del poble. Ntonio i Cola són germans (Antonio y Giuseppe Arcidiacono). La mare Maria i el fill Vanni (Micale) són mare i fill en la realitat. Els germans Valastro reals fan de majoristes. Les veus fora de camp són de Visconti, Pietrangeli i Amilcare Pettinelli.

Alguns autors consideren que el film fa part de la "trilogia de la pobresa", de Visconti, juntament amb *Ossessione* (1943) i *Rocco i els seus germans* (1960). Les tres obres conformen un eloqüent retrat del les classes treballadores, les seves condicions de vida, frustracions, ambicions, il·lusions d'emigrar, voluntat de prosperar i desitjos de canvi. La finançació va sumar una aportació del PCI, que desitjava un documental per a les eleccions legislatives del 1948, una de la productora Universalia (d'inspiració catòlica) i una aportació majoritària de Visconti, que va vendre les joies de sa mare i una casa de Roma.

Són escenes memorables l'espera de la barca de les quatre dones Valastro; la saladura coral de las anxoves; la venda dels barrils; la arribada precipitada de Lucia al comiat de l'avi; el text de la carta del 25-9-1947; la petejada col·lectiva dedicada al majorista Lorenzo; la figura voraç de la baronessa (mare del majorista Fichera); el rebuig general del vençut per la indolència, l'addicció a l'alcohol, la vellesa o una iniciativa fallida; la pintoresca vista general del port i la platja amb les diverses tasques que s'hi fan durant el dia; el reclutament de joves en atur pel contrabandista de tabac americà, etc.

La banda sonora, de Willy Ferrero i L. Visconti, ofereix una partitura malenconiosa i dramàtica, que reforça la acció. Afegeix un selecte repertori de cançons de la tradició folklòrica siciliana, amb talls tan emotius com el de "Piscatori siciliani". L'acompanyament fa ús, alternativament, de flauta, harmònica, clarinet, guitarra elèctrica, etc. Afegeix un fragment de l'ària "Ah, non credea mirarti", de l'òpera *La Sonnambola*, de Vincenzo Bellini, que s'escolta durant les tasques de saladura d'anxoves, i que interpreta al clarinet l'oncle Nunzio. La fotografia, d'Aldo Graziati (*Humberto D*, De Sica, 1952), en B/N, crea composicions de gran bellesa, que conviden a la meditació. S'inspira en els mestres de la pintura del XV (Leonardo da Vinci...), com demostra la semblança de les germanes Mara i Lucia amb les Mare de Déu del Quattrocento. Incorpora algunes perspectives generals que mostren la localitat com si d'un betlem vivent es tractés i ofereix primers plans psicològics de gran força (Cola, Mara, Alfio, Lucia...). Els colors són densos i contrastats (blanc i negre) amb escassa presència de grisos.

Film fascinant, que constitueix un treball de gran interès documental tant des del punt de vista del cinema, com de l'anàlisi d'una realitat històrica que vista amb ulls d'avui sembla inversemblant. La seva estrena comercial resulta un fracàs, que aconsella al realitzador de fer una versió abreujada, de 105 minuts, amb subtítols en italià.

SPOILER

El film explora les característiques i singularitats d'una societat arcaica, aferrada a tradicions immemorials, immobiliària, tancada en ella mateixa, sense contactes amb l'exterior, oblidada, regida pels majoristes i els prejudicis contra els canvis. L'Església té un pes social enorme, per bé que gairebé invisible, com a referent immobiliària. L'edifici de la Parròquia de Sant Joan Baptista domina visualment la població, és situat en primera línia davant la platja, de la qual la separa una àmplia esplanada (lloc de reunió i feina com a plaça pública). El rector és un ancià venerable, d'idees antigues i bon cor. Els rics de la localitat, socis de la companyia majorista, s'oposen a qualsevol canvi, com demostren les ombres molt visibles de les lletres dels antics eslògans feixistes que decoraven les oficines de la societat abans de la caiguda de Mussolini. Al dic del port es poden llegir encara les restes d'antigues inscripcions monàrquiques ("W il Re") i feixistes ("Sicilia o morte"). Contra las idees immobiliàries es vol aixecar Ntonio. A partir d'aquest punt el film focalitza la atenció en la confrontació d'ide-

es noves i velles, propostes de futur i tradició, canvis i immobilisme, aventura i inèrcia, risc i conformisme, individualisme i cooperació, joves i grans. En aquest marc s'explora, també, la dinàmica que enfronta la voluntat de solucionar els problemes propis (personals o familiars) i la que mira els interessos col·lectius. ■

NOTES

- (1) Traduït al català com *Els malànima*.
- (2) En el document se relacionen nou hereus de Sebastiano Valastro: l'esposa i vuit fills. S'omet el nom de la petita Lia. Solament són majors d'edat (21 anys fets) Ntonio i Mara. La mare ostenta la pàtria potestat dels fills menors.
- (3) El total recaptat per la venda de las captures es divideix en 15 parts: dues per a cada tripulant adult i una per al jove Vanni.
- (4) La llengua siciliana presenta dificultats de comprensió per al conjunt dels italians a causa de la acumulació que fa d'elements de llengües romàniques diverses (català, espanyol, italià, provençal, francès...) i d'altres llengües (grec i àrab).

BIBLIOGRAFIA

- David Felipe ARRANZ, "La tierra tiembla: episodio del mar", Vellavisión, 16 pàg., Madrid 2009.
- Claude BEYLIE, "La terra trema", 'Películas clave de la Historia del Cine', Robinbook ed., pàg. 185-186, Barcelona 2006.
- Nils MEYER, "La tierra tiembla", 'Cine de los 40 (Jürgen Müller)', pàg. 438-443, Taschen ed. Colònia 2005.

-EUROPA EN 35mm-

La tierra tiembla
(*La terra trema: Episodio del mare*)

Un film de **Luchino Visconti**

 **GRAN PREMIO INTERNACIONAL**
EL IX FESTIVAL DE VENEZIA (1948)

CONTIENE
Libreto
16 pàgs.



TÍTOL: *La terra trema: episodio del mare* (La tierra tiembla)

IMATGE: 1.33:1 4/3

ÀUDIO: Dolby Digital 2.0 italià

SUBTÍTOLS: Castellà

EXTRES: Luchino Visconti, galeria fotogràfica, fitxa tècnica, quadern amb notes

EDITORA: Vellavisión